

ALMANYA NOTLARI I

Prof. Dr. Özdemir NUTKU

İLK DURAK: MÜNİH

Hava alanından kent merkezine giderken daha Münih'in kenar semtlerinde ağaçlar ve renk renk açmış çiçeklerle dolu parklar arasında her adım başı görülen tiyatro ilânları, bu kentin tiyatro açısından ne kadar etkin olduğunu göstermeye yeter. Bavyera'nın bu canlı başkentinde tiyatro vazgeçilemeyecek bir gereksinim olduğunu hemen belli ediyor. Bu kez indiğim otel, üniversite ve sanatçılar semti olan Schwabing'in tam ortasında :Hotel König Ludwig.

Savaş'tan sonra sayısız yeni bina yapılmış olmasına karşın, Münih'te ayakta kalmış ya da onarılarak eski durumuna getirilmiş çok bina var. Almanya'nın öteki büyük kentlerinde geleneği olan bu kadar çok binaya rastlamak bir hayli güç. Şimdi eski tiyatro binaları da sırayla açılıyor. Müzeler, kiliseler, kütüphaneler, konser salonları hep bu eski binalarda... Ve bunlar dolup dolup taşıyor; müzeler nerdeyse sıkış sıkış, konserlere bilet bulmak çok zor; tiyatroların da keyifleri yerinde, çünkü bilet ücretleri yüksek de olsa kapalı gişe oynuyorlar.

Münih Halk Tiyatrosu

Programdaki ilk uğraşım Brienner Sokağındaki "Münchener Volkstheater", yani Münih Halk Tiyatrosu. Geleneği onaltıncı yüzyıla kadar gerilere giden halk tiyatrosunun Münih'teki tek temsilcisi bu tiyatroya sayılıyor. Bu tiyatroyun öyküsü 1510 yılında, iki "moralite" oyunu ile başlıyor. Onsekizinci yüzyılın sonlarına kadar, özellikle oynadığı güldürülerle halkın benimsediği bu tiyatroyun oyunları, 1782'de katı ve fanatik yöneticiler tarafından, öbür tiyatrolardaki oyunlarla birlikte, yasaklanıyor. Bu yasaklamayla amatör niteliği olan tiyatro da kapanıyor. Bir süre sonra Münih dışından gelen gezici topluluklar **commedia dell'arte** üslûbunda doğac-

lamaya dayanan oyunlar oynamaya başlıyorlar. Kahramanları Hans wurst ve Pickelhering gibi, halkın yaşamından alınmış tipler olduğu için de, tutuluyorlar. Yöneticiler, halkın çok tuttuğu bu toplulukları yasaklamaya cesaret edemediklerinden tiyatro yine gelişmeye başlıyor.

1791 yılına gelindiğinde, kentnin yöneticisi Karl Theodor, giderek artan nüfusu gözönüne alarak, bina yapımına kent surlarının dışında da izin veriyor, kent büyüüp de surların dışına taşmaya başlayınca, yeni semtler ortaya çıkıyor. Yeni semtlerdeki halkın tiyatro gereksinimini karşılamak üzere, "Volkstheater" koşullu olarak yeniden kuruluyor. Koşul: tüm oyuncular meslekten olacak, amatör oyuncular bulunmayacak. Bu topluluk Münihlilerin çok sevdiği bir tip yaratıyor: Lipperl. Bu tip Hanswurst'tan yöreselleştirilerek ortaya çıkarılmış bir maskedir. Kente gelen İtalyan topluluklarının da etkisiyle "Volkstheater" gelişme aşamasına giriyor.

"Volkstheater"ın daha sağlam temellere oturması, 1865'te bir anonim şirket olarak yeniden kurulmasıyla başlar. Hisse senetleri halka satılmış, böylece halk da, bu topluluğu kendi tiyatrosu olarak benimsemiştir. Topluluğun repertuarına sözlü tiyatro yanısıra, opera ve bale yapıtları da eklenmiştir. Tiyatro, 4 Kasım 1865 tarihinde büyük bir törenle açılmıştır. İlk oyun Bavyalı yazar Herman Schmid'in *Ne İstiyoruz* adlı yapıtıdır. Bu oyundan sonra Offenbach'ın tek bölümlük kısa operası oynanmıştır.¹ Tiyatro arka arkaya oyunlar oynamakla birlikte, hissedarlarla, yönetim arasında çıkan anlaşmazlık yüzünden şirket durumunu sürdürememiş ve 1870 yılının ortalarında kendini feshetmiştir. Bu halk tiyatrosunun ilk evresidir.

İkinci evre, 1872'de tiyatroyun İçişleri Bakanlığı'na bağlanarak ödenekli bir tiyatro durumuna girmesiyle başlar. Kurumun başına, tiyatro yöneticiliğinde de deneyimli olan, o dönemin ünlü oyuncusu Eduard Binder getirilmiştir. Binder, kısa bir sürede bu topluluğun tüm Almanya'da tanıtılmıştır. Sanatçı, çeşitli oyunlar yanısıra, güncel sorunları yansıtan yapıtlara da yer vermiş ve halk tarafından tutulmuştur.

Binder 1886'da ölmüş, 1889'da yerine Franz Hilpert getirilince bu tiyatro üçüncü evresine girmiştir. "Neues Volkstheater" [Yeni Halk Tiyatrosu] adını alan bu topluluk, onun yönetimi altında, o döneme kadar çoktan yapılması gereken bazı reformları gerçek-

1 Bkz. Hermann Roth, *Erinnerungen and das Theater am Gaertnerplatz*, München 1901.

leştirmiş, repertuvar değişmiş ve çalışma sisteminde kolaylık sağlayacak yeniliklere gidilerek tiyatronun gelişme hızı arttırılmıştır. Hilpert, ayrıca **Deutsche Thalia** adlı bir tiyatro dergisi çıkararak büyük hizmet vermiştir.

Gelişme sürecini bitirip de büyüme sürecine giren bu topluluk, 1903 yılında Ernst Schrumf'un yönetiminde "Münchener Volkstheater" [Münih Halk tiyatrosu] adını almıştır. Topluluğun dördüncü evresi böylece başlamıştır. 1944 yılında, binası hava saldırılarında yıkılana kadar da sürmüştür. Therese Giehse, Heinz Rühmann, Karl Neubert gibi çağdaş Alman tiyatrosunun en büyük oyuncularından bir bölümü, bu tiyatrodaki yetişmiştir.

Halk tiyatrosunun beşinci evresi, 1945 ile 1951 yılları arasındadır. Bina yıkılınca dağılan Halk Tiyatrosu oyuncuları Savaş bitiminden birkaç ay sonra bir araya gelerek Münih'in merkezi dışındaki bir pansiyonda temsillere başladılar. Bir süre sonra, kent merkezinde "Bayerischer Hof" adlı, bombardmanlarda yıkılmış bir otelin salonlarından birinin kullanılabilir olduğu anlaşılınca, bu salon onarılarak bir tiyatro durumuna getirildi ve topluluk daha rahat bir ortama kavuştu.

Tiyatronun altıncı evresi 1959-1972 arasındadır. Sonnen Sokağı'ndaki büyük bir binaya taşınan "Volkstheater" 6 Kasım 1959 gecesi Otto Lex Fischer'in *Kin Ausgangstag* [Bir İzin günü] adlı oyunuyla bu binadaki açılışını yaptı. Sahnenin derinliği ancak 6.80 metreydi. Salonda ise 375 koltuk bulunuyordu². Ne ki bu dönemde, tiyatronun repertuarı klasiklerden çağdaş oyunlara, dramlardan komedyalara kadar geniş bir yelpazeyi içermeye başladı. 1972'de bu tiyatronun Kültür Dairesi'nden aldığı ödenek 200.000 Mark tutarındaydı. Halkın gösterdiği rağbet iyice artınca bu bina doğal olarak yetmedi. Bu konudaki büyük rahatsızlık 1971/1972 döneminde uç noktaya ulaştı. Ve altıncı evre başladı...

Bugün tiyatronun temsillerini verdiği Brienner Sokağı'ndaki binanın, çağdaş tekniğin gerektirdiği her özellik gözönüne alınarak yaptırıldığı görülüyor. 14 Kasım 1983'te açılan bu modern tiyatro binası 3 Milyon.900 bin Marka mal olmuş; 644 kişilik salouu ile burası şimdi Münih'in en sevilen topluluklarından birini barındırıyor.

Tiyatronun sanat politikasından sorumlu yöneticisi Christpo Brück ile 12 Haziran 1990, Salı günü yaptığımız konuşmada, top-

² *Geschichte des Münchener Volkstheaters*, München 1983, 101.

luluğun bugün bir özel tiyatro olarak Bavyera Eyaleti'nden 6 Milyon Mark aldığını ve bu paranın giderinin % 80'ini karşıladığını öğrendim. Geri kalan % 20'si, anlaşılacağı üzere, bilet satışlarından elde ediliyor. Bir özel tiyatro olduklarından aldıkları bu para ödenek olarak değil, proje başına veriliyor; başka deyişle önerdikleri her prodüksiyon için gerekli olan miktarın % 80'ini veriliyor. Bununla da sanatçı aybıklarını ödeyebiliyorlar. Turnelerden de ayrıca kazanç sağlıyabiliyorlar.

Bir sanat tiyatrosu olarak halkın gereksinimi olan oyunları tür ayrımı yapmadan repertuvaya alıyorlar. Daha çok da genç yazarların yeni oyunlarını sahneliyorlar. Bir fikir vermek için bu tiyatronun 1990 yılı Mayıs ve Haziran aylarındaki oyunlarına bir göz atalım: Franz Xavier Kroetz-*Weitere Aussichten* [*Daha Başka Manzaralar*], Felix Mitterer-*Sibirien* [*Sibirya*], Lina Wertmüller-*Liebe und Magie in Mammars Küche* [*Ananın Mutfağındaki Aşk ve Büyü*], Georg Büchner-*Woyzeck*, Brecht-*Dreigraschenoper* [*Üç Kuruşluk Opera*], Ferdinand Raimund, *Der Alpenkönig und der Menschenfeind* [*Alp Kralı ve İnsan Düşmanı*], P. Süskind ve Nikolaus Paryla-*Der Kantrabass* [*Kontrbas*], Brecht-*Lux in Tenebris* [*Tenebris'te Lüks*]. Görüldüğü gibi gösterişli oyunlara değil, içerdiği olan yapıtları yeğliyorlar. Brück, "*Halk tiyatrosunun ne olduğunu devamlı olarak araştırıyoruz. Biz güncel bir tiyatro olduğumuzdan seyirci ile birlikte biz de değişiyoruz*", diyor. Yılda 8 değişik oyun oynayan topluluğun kadrolu 12 oyuncusu var.

Bavyera Devlet Tiyatrolarının Kralı: August Everding

Bugün 61 yaşında olan August Everding Bavyera Devlet tiyatrolarının tümünden sorumlu bir tiyatro ve opera yönetmeni. Aynı zamanda hem Federal Almanya Yazarları Birliği'nin hem de UNESCO ya bağlı Uluslararası Tiyatro Enstitüsü'nün Başkanlıklarını yapıyor. Kısacası, çok işi olan, sevilen biri. Bavyera Devlet Tiyatroları'nın genel sanat politikasından sorumlu olduğu kadar, eski tiyatro binalarının onarılmasından parasal konulara kadar hemen her işi yüklenmiş. Hele şimdi iki Almanya'nın birleşmesiyle Doğu ve Batı Alman tiyatrolarının uyumu ve yeniden örgütlenmeleri işi de ona verilmiş.

"Volkstheater" a gittiğim günü ikindisinde onunla randevum vardı. Everding, benimle önce "Kunstler Haus"ta [Sanatçılar Evi'nde], sonra da prova yaptığı "Cuvillies" Tiyatrosu'nda görüştü³,

³ Everding'in Münih'in birkaç tiyatrosunda çalışma odası var.

“Büyük” Everding’den randevu almak çok zor olduğundan benimle görüşmek istemesine şaşırılmışım. Goethe Enstitüsü adına Almanya’daki programımı benim isteğim doğrultusunda büyük bir başarıyla düzenliyen Frau Anwandter’e sorduğumda hoşuma giden bir yanıt aldım: “*Dediğiniz doğru, ondan randevu almak çok zordur, Ama biz daha önce sizin özgeçmişinizi göndermiştik, sizinle tanışmak istedi.*” Ne yalan söyleyeyim, bayağı gururlandım.

Everding, sıcak, dostça bakan, neşeli ve kibâr bir insan. Yerinden kalkarken, “*Sizi bekliyordum meslektâşım,*” diyerek beni buyur etti. Hemen ardından da özür diledi, “*Kusura bakmayın bugün her şey üstüste geldi, Demin telefon ettiler, yarım saat sonra sayın Genscher⁴ ile buluşmam gerekiyor.*” Sonra da açıkladı: “*Doğu Alman Devlet tiyatroları ile koordinasyon ve yeniden örgütlenmeyi galiba ben sağlıyacaktım. Herhalde, benimle bunun için görüşecek.*” Bunları söyleyip o sırada içmekte olduğu pembe şaraptan bana da ikram etti.

Alman Devlet Tiyatroları’nın örgütlenmesi ve işleyişi üzerine konuştuk. Devlet tiyatroları bir merkezden değil de, tiyatroların buldukları yerlerdeki sanat yönetmenleri eliyle yönetiliyor. Yani yerinde yönetim bir ilke olmuş. Kendisi yalnızca koordinasyonu ve sorunların çözümünde çalışıyor. Hiçbir tiyatronun sanat politikasına, repertuvarına ve işleyişine karışmıyor. Everding **yerinde yönetim sistemi** ile Devlet Tiyatroları’nın çok hızlı bir gelişme gösterdiklerini belirtti. Bu ilk konuşmamızda ödeneğin nasıl verildiğini, Devlet Tiyatroları’nın özerk durumlarını açıkladı. Bizim Devlet tiyatrolarının 27 sahnesinin bir merkezden yönetildiğini söylediğimde şaşırıldı kaldı.

Konuşmamızın sonunda yeni restore edilen “Cuvillies” Tiyatrosunu görmek isteyip istemediğimi sordu. Orada Mozart’ın *Mitridate* operasını sahneliyormuş. Yavaş ve ağır bir yapıt olan *Mitridate* sahneye çok seyrek çıkarılan bir operadır; onun için, hem tiyatroyu hem de provayı görmek istediğimi ilettim. Çok memnun oldu ve “*Hem de konuşmak için biraz daha fırsat buluruz,*” dedi. “*Ben sayın Genscher ile konuştuğum sırada siz, eğer isterseniz, restore edilmekte olan “Fritz Regenten-Theater”ı görebilirsiniz. Sonra sizinle “Cuvillies” de buluşuruz.*”

Everding’in makam arabasıyla, “Prinz Regenten-Theater”a gittik. Benimle gelen sekreteri, önce Everding’in çalışma odasında

4 Federal Almanya Dışişleri Bakanı.

bana başka bir şarap ikram etti. Tiyatroda yapım sürdüğü için temsiller oldukça küçük bir geçici sahne üzerinde veriliyor. Gittiğimde Schiller'in *Haydutlar* provası vardı. Yeni bir yorumla çalışılan oyunun sahne tasarımında dekor en aza indirilmişti. Son yıllardaki ışıklama ile sahne plastiğini ortaya çıkarma eğilimi bu çalışmada da belirgindi. Işık sahnedeki başarılı oyunculuğu tamamlayan bir estetik öge olarak etkileyiciydi. Geçen yüzyıl sonunda, Adolphe Appia'nın sahne ışıklamasında yaptığı devrim bugün artık en uç noktalarda denenilen bir anlatım aracı durumuna geldi. Bu deneyimleri gerçekleştirecek üstün yetenekte ışıklama sanatçıları ve çok gelişmiş spotlar imâl edildi. Doğal olarak, tiyatro malzemeleri endüstrisini kurmuş olan ülkelerde, bu donanıma sahip olmak çok daha kolay. Nitekim, Almanya'daki en küçük tiyatrolarda bile, çok ileri tekniğin ürünleri olan yüzlerce ışıklama aygıtı gördüm.

Almanya'daki küçüklü büyüklü bütün tiyatrolarda olduğu gibi sahne kısmı dışında, seyircinin bulunduğu mekânlara da çok önem verildiğinden seyircinin rahat edeceği bir fuaye, bir kafeterya ve sıcak günlerde seyircinin dinleneceği çok güzel bir bahçe de yapılmıştı. Tiyatronun ayrıca hem küçük bir sahne, hem de konser salonu niteliğinde ikinci bir salonu büyük bir özenle yapılmıştı. **Seyircinin mekânı, salon ve sahne kadar önemlidir** düşüncesi, Alman tiyatrocularının en önemli ilkesi.

Everding'in *Mitridate* provasını izlediğim "Cuvilliés" Tiyatrosu 18. yüzyılda, geç barok üslûbunda yapılmış orta büyüklükte bir bina. Salon avizeleri ve loca yanlarındaki lambalara kadar her şey aslına uygun bir biçimde restore edilmiş. Buna karşın teknik olanakları üstün, çağdaş sahne plastiğine uygun bir sahne yapılmış. Bina ve salon geleneksel atmosferini korurken sahne, ışıklama ve efekt donanımı en son sistem.

Everding tiyatrodan geldiği için, opera sanatçılarının tavır ve hareketleri üzerinde en küçük ayrıntısına kadar duruyor. Müzikteki nüanslarla karakterlerin özelliklerini eşleştirmekte titiz bir usta... Sanatçılarla dostça bir ilişkisi var. Otoritesini sertlikle değil, onları ikna yoluyla yürütüyor. Gerektiğinde tartışıyor da. Oyuncuları bir araç olarak değil, yaratıcı birer sanatçı olarak görüyor ki, bu tutumu yıllardır savunup duruyoruz. Onun için de Everding'in çalışmasını beğendim ve onu tanımaktan dolayı mutluluk duydum.

Falckenberg Oyunculuk Okulu

Münih'in merkezinde, Maximilian Caddesi'ndeki "Kammerspiele"nin arka duvarına bitişik, Hildegarde Sokağı'ndaki tarihi bir binada bulunan bu oyunculuk okulu, 1917'den 1944'e kadar "Kammerspiele"nin hem sanat yönetmenliğini hem de baş dramaturgluğunu yapmış Otto Falckenberg'in⁵ adıyla anılıyor.

12 Haziran 1990, Salı günü, öğleden sonra saat 3 için bana randevu veren, okul yöneticisi Dr. Bernd Wilms, beni tam zamanında karşıladı. Büyük pencereyi loş, yalın eşyaları olan, ama kahve makinesi eksik olmayan bir odada karşılıklı oturduk. Kendisinin Ulm Devlet Tiyatrosu Intendant'lığına atandığını ve önümüzdeki yıl okuldan ayrılacağını da konuşmamızın başında öğrendim.

"Falckenberg Oyunculuk Okulu" bir yüksek okul değil. Bir sanat lisesi, daha doğrusu bir tiyatro lisesi. İki dalı var; yönetmenlik ve oyunculuk, öğrencilerinin % 85'i oyunculuk dalında... Okulun 12 kadrolu, 15 de saat ücretli öğretim elemanı var. Dört yıllık bir eğitimi kapsayan okulun dört sınıfında topu topu 40 öğrenci yer alıyor; yani hemen hemen iki öğrenciye bir hoca düşüyor. Her yıl 400 ile 700 aday başvuruyormuş, ama giriş sınavları sonucunda, bunların yalnızca % 3'ü kabul ediliyormuş. Başka deyişle 400 kişilik başvuruda yalnızca 12 kişi okula girebiliyor. Derslerin % 90'ı uygulama ve haftada 30 saat...

Birinci yılın ilk yarısında öğrencilerin tekniğini geliştirecek yoğun stüdyo çalışmaları yapıyor. Birinci sınıfların sahneye çıkmaları yasak. Başarılı olurlarsa ancak ikinci yılda sahne çalışması yapabiliyorlar; o da halk karşısında değil. Birinci yarıyıl sonunda yapılan bir taramada başarılı olanlar seçiliyor ve sahneye çıkma hakkını yalnızca bu seçilenler elde ediyorlar. Birinci sınıfın ikinci yarıyılı daha çok doğaçlamaya ayrılıyor. İlk yıl fiziksel çalışmaya çok önem veriliyor.

5 Otto Falckenberg, 5 Ekim 1873'te Koblenz'de doğmuş ve 25 Aralık 1947'de Starnberg'de ölmüştür. Eğitiminden sonra, 1899-1990 yıllarında "Münih Akademik Dramatik Derneği" Akademisch-Dramatischen Verein München] de oyun yazarı ve yönetmen olarak çalışmıştır. Sonra da aynı derneğin 1903'te, Münih Halk Tiyatrosu örneği, derneğe bağlı profesyonel oyuncular çalıştıran bir tiyatro açarak yeni baştan kuruluşundan sonra çeşitli oyunlar sahnelemiş, ayrıca "Onbir Keskin Yargıç" adlı bir kabare tiyatrosunda çalışmıştır. 1914'ten başlayarak Erich Siegel yönetimindeki "Kammerspiele" de kendi oyunlarını sahnelemiştir. Başarılı olunca, 1917'de 1944'e kadar bu tiyatronun yöneticiliğini ve başdramaturgluğunu yapmıştır.

İkinci sınıfta 6-7 hafta süreli bir uygulama semineri düzenliyor. Her seminerin bir teması oluyor: Shakespeare, Brecht gibi... Bunun için de, "Kammerspiele"den bir yönetmen çağrılıyor. İkinci yılın sonunda esaslı bir eleme sınavı yapılıyor.

Üçüncü yıla geçen öğrenciden bireysel çalışmalar isteniyor. Öğrenci, sahne dersinde oynayacağı rolleri kendi seçiyor. Sahne çalışmaları daha yoğunlaşıyor. Okul dışı, profesyonel tiyatrolarda staj, bu üçüncü yılda başlıyor. Seyirci önünde ilk temsiller de üçüncü sınıfta verilmiye başlanıyor.

Dördüncü yıl, eğitimciler tarafından seçilen başarılı öğrenciler profesyonel tiyatrolarda çalışabiliyorlar. Vasat olanlara kesinlikle izin verilmiyor. Dr. Wilms bu okuldan daha çok sözlü tiyatro oyuncusu yetiştirdiklerini, onun için de dans derslerinin pek fazla olmadığını belirtti.

Okulun bütçesi Münih Belediyesince karşılanıyor. Okul ücretsiz; yalnızca girişte kayıt ve yemek parası alınıyor. Buradan mezunrolan öğrenciler isterlerse kendi alanlarındaki bir yüksek okula da devam edebiliyorlar. Burası bir lise olduğundan 18 yaşından büyük çocuklar buraya kabul edilmiyorlar.

Münih Üniversitesi Tiyatro Bilimleri Enstitüsü

Münih'in Odeon Meydanı'ndan sanatçılar semti Schwabing'e uzanan geniş Maximilian Bulvarı Münih Üniversitesi'nin dev kampusunun da kapsar. Bu üniversitenin Tiyatro Bilimleri Enstitüsü de bu güzel bulvarla kesişen, kitapçıların, sanat dükkanları ve galerilerinin, antikacıların, öğrenci kahvelerinin bulunduğu Schelling Sokağı'nın başında.

Enstitü'de eğitim programı yalnızca kuramsal dersler ile araştırmaların yapıldığı seminerleri içeriyor. Çeşitli seminerlerde temel konular üzerinde yapılan araştırmalar tartışılıp değerlendiriliyor. Enstitü'nün stüdyo sahnesinde oyunculuk eğitimi almayan öğrenciler genç bir profesyonelin denetiminde amatör çalışmalar yapıyorlar. Bu da ilerde dramaturg yazar ya da incelemeci olacak gençlere tiyatronun uygulama yanı sıra üzerinde bir fikir verebilmek içinmiş. Görüldüğü gibi, çağımızda artık tarihe karışmış olan bu anlayış Münih Üniversitesi'nde sürüp gidiyor. Almanya'da çağın eğitim kurumu kendini yenilerken, burası yüz yılın ilk yarısındaki anlayışı sürdürmekte neden inat ediyor, anlaşılır gibi değil!

Enstitü'nün Lisansüstü programı övgüye değer. Çünkü salt araştırmaya yönelik olan bu eğitim kurumunun zengin bir kitaplığı ve belgeliği var; videotek, mikrofilm, fotoğraf ve fotokopi hizmetlerini kurmuş.

Benimle görüşmek üzere randevu veren Prof. Dr. Andreas Höfele, Enstitü'nün yönetsel işlerine baktığı gibi, "Shakespeare ve Tiyatro", "Törensel Tiyatro" ve "İngiliz Bulvar Tiyatrosu" derslerini de veriyor. Enstitünün kadrolu öğretim üyeleri dışında, ünlü yazarlar ve tiyatro adamları da davet edilip seminerler yapılıyor. Ben oradayken, son yılların en çok tutulan yazarlarından George Tabori, kendi oyunları üzerine bir seminer yürütüyordu. Yönetmen Stephan Stroux da bir rejî semineri yapıyordu. Bu davetler her sömestir değişiyor ve öğrenciler değişik yazarlar ve profesyonel uygulayıcılarla tanışmış oluyorlar.

Tiyatro Bilimi Enstitüsü klasik anlamda, ciddi bir kuramsal eğitim ve araştırma kurumu. Ancak tiyatro gibi kolektif bir çalışmaya ve uygulamaya yönelik bir bilim-sanat dalı böyle bir programa mı sahip olmalı? Fakültelerin edebiyat bölümleri de aynı şeyleri yapmıyor mu? Orta Avrupa'daki bu tür kemikleşmiş tiyatro eğitim kurumlarında-yıllarca önce belirttiğim gibi-Mozart tek parmakla çalınmak isteniyor. Sanat profesyonel bir iştir. Bu profesyonelleri yetiştirmek de eğitim kurumlarının işidir. Yalnızca iyi seyirci, tiyatro kültürü olan insan ya da en çoğundan dramaturg yetiştirmek yeterli değildir. Tiyatro kolektif bir sanat olduğuna ve bu kolektivizmde yaratıcılık dirsek temasıyla birbirini ürettiğine göre, eğitimin de, tiyatronun çeşitli dallarını içerecek biçimde bir eğitim programına sahip olması gerekir.

"Münchener Kammerspiele"

"Kammerspiele"nin Türkçe karşılığı "Oda Tiyatrosu'dur. Strindberg'un, geçen yüzyılın sonlarında belirttiği, öncü oyunlar için "intim" bir salonun gerekliliği, Almanya'da da hissedilmiş ve böyle bir "intim" tiyatro, 1904 yılında "Deutsches Theater" a bağlı olarak bu tiyatronun sanat yönetmeni olan ünlü Max Reinhardt tarafından Berlin'de açılmıştır. Almanya'daki ikinci "Kammerspiele" de 1911'de Otto Falckenberg tarafından Münih'te kurulmuştur. "Oda Tiyatrosu" deyince, akla Ankara'daki 60 koltuklu salon gelmesin! Bu oda tiyatroları 200-250 kişilik, yani Ankara'daki "Yeni Sahne", İzmir Devlet Tiyatrosu'nun Konak salonu kadar.

Almanya'da bu gibi küçük salonlar ya "Kommerspiele" ya da "Intimes Theater" olarak alınır; A. Messter'in 1100 yılında Nürnberg'de kurduğu "Intimes Theater", A. Hellmer'in 1911'de, Frankfurt'ta açtığı "Neues Theater", E. Ziegel'in 1918'de Hamburg'da başlattığı "intimes Theater" bu tür salonlara başka örneklerdir. Daha sonra açılan bu küçük salonlara, bugün genellikle, "Kleines Theater", "Kleine Bühne" ya da "Kleines Haus" deniliyor.

Bunların en önemlilerinden biri, hiç kuşkusuz, Münih'in Maximilien Caddesi üzerindeki Falckenberg'in 1911'de açtığı bugün de önemini sürdürmekte olan "Kammerspiele" dir. Bu tiyatrodaki iki oyun gördüm. Biri Ibsen'in bizde hiç oynanmamış bir oyunu, *Denizden Gelen Kadın* [*Fruen fra Haret*], öteki de Tankred Dorst'un, 1989'da, Alman Yazarları ödülü'nü alan *Karlos* adlı yapıtlarıydı.

Denizden Gelen Kadın, bireyci idealistler ile o dönemin gerçek küçük burjuva toplumu arasındaki çatışmaya Ibsen'in eleştirel bakışını getiren bir oyundur. Oyunun kahramanı Ellida başkaldıran idealistlerin ilk örneklerindedir. Ibsen'e göre, böyle bireyci idealistler söyleyeceklerini yalnızca özgür bir atmosferde ve yalnızca kendilerinden sorumlu olarak belirtirler; çünkü bunlar kendi özgürlükleri için başkaldırırlar. Bu öyle bir özgürlük kavramıdır ki, burjuvanın temelinden küçük bir taş bile oynatılmadan elde edilebileceği sanılır. Oyunda Ellida'nın başkaldırısı ve kadın özgürlüğü savunuculuğu da toplumsal değil, psikolojiktir. Thomas Langhoff'un etkili bir biçimde, iyi oyuncularla yaptığı çalışma, uzun zamandır unuttuğum Ibsen'in tadını geri getirdi, diyebilirim.

1990 "Büchner Ödülü"nü alan ve bugün 65 yaşında olan Tankred Dorst'un *Karlos*'u ise, düşsel bir atmosferde gelişen, yalnızlığa itilmiş, İspanya Kralı II. Felipe'nin oğlu Karlos üzerinde duruyor. "Kara masal" diyebileceğimiz bu oyun, erginlik çağına girmiş aristokrat bir gencin ilişkilerini, çevresinden kopmuşluğunu ve bunalmını evrensel boyutları içinde veriyor. Sağlam bir kuruluşu olan bu oyun, çağımızın gelecek için yalnız bırakılmış gençliğini simgeliyor. Düş dünyasındaki hızlı geçişlerle renklenen ve gölge ve hayal kişilerle gelişen bu kara masal yönetmen Dieter Dorn'un seyirciyi etkileyen çalışmasıyla ilginç bir uygulamayı getirmiş. Oyuncular arasında ise virtüözler çoğunlukta. Hele bu oyunu bir de çocuk fantazisinin zenginlikleri içinde değerlendirdiniz mi seyretmeye doyamıyor insan. alışagelinmiş bir oyun olmadığı için de, gerçekçi bir gözle seyredildiğinde anlaşılabilir. Gereçek, düş fantazisinin ardında gizli...

Bu temsilin ertesi günü, Münih'ten ayrılmadan bir gün önce, sanki bu atmosferi pekiştirmek için Villa Lenbach'ta Kantinsky, Chagall, Franz Marc, Belling, Münter, Klee koleksiyonlarını gezdim. Üç gün önce gezmiş olduğum "La Glyptothéque" teki Rönesans devlerinin yapıtlarından aldığım haz, bu koleksiyonlar arasında geçirdiğim üç saat ile pekişmiş oldu.

Ertesi sabah çok erken, saat 5.45'te "Inter City" ekspresiyle, yeni oyunlar görmek ve çağımızın ileri gelen Alman tiyatro adamlarıyla buluşmak üzere Stuttgart'a hareketettim.